

Забезпеченість основними засобами сільськогосподарських підприємств

Постановка проблеми. Забезпеченість сільськогосподарських підприємств основними засобами є умовою дотримання технології виробництва продукції та сприяє успішному здійсненню операційної діяльності. Динамічне зростання капіталозабезпеченості й капіталоозброєності сільськогосподарського виробництва, використання новітніх і високопродуктивних засобів праці показують про постійний процес відтворення основних засобів. Тому тема статті є актуальною для вирішення наукових та практичних завдань забезпечення сільськогосподарських підприємств основними засобами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як стверджують М. Шпак та Є. Ціп [6], Б.І. Смагін і В.В. Акіндінов [4], Z. Chrastinova [5] нині аграрні підприємства забезпечені сільськогосподарською технікою лише на 45–65% від розрахункової технологічної потреби. З них близько 95% експлуатуються поза амортизаційними строками, майже дві третини машинно-тракторного парку становить техніка віком близько 20 років і більше. За останні десять років парк кормо- та зернозбиральних комбайнів скоротився приблизно вдвічі, а парк тракторів – на третину. Засоби механізації окремих технологічних операцій у садівництві, ягідництві, виноградарстві, картоплярстві, овочівництві, буряківництві відсутні або застарілі. Вкрай низький рівень забезпечення технічними засобами й обладнанням для комплексної механізації тваринницьких ферм стримує відродження та розвиток тваринницької галузі. Технологічна потреба в тракторах складає майже 400 тис. од., зернозбиральних комбайнах – понад 50 тис., у бурякозбиральних комбайнах – близько 8,5 тис. од.

Т.М. Бохан вказує, що технічне забезпечення переважної частини підприємств знаходиться на низькому рівні. Більшість із них виконує обов'язкові технологічні операції технічними засобами, зношеними на 80 – 90%. При цьому застаріла техніка потребує значних коштів для підтримання її в робочому стані, а якість виконаних нею робіт не завжди відповідає технологічним вимогам. В Україні ситуація технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств сучасною ґрунтообробною технікою досить складна. Підприємства-виробники мають практичний досвід, навички застосування високопродуктивних технологій, продукцію для реалізації, потребу в технічному переоснащенні, але в умовах фінансової кризи сільськогосподарські підприємства-споживачі не мають достатньо власних джерел для придбання сучасної високопродуктивної сільськогосподарської техніки [1].

Як наголошує Г.Є. Мазнев, забезпеченість сільськогосподарських підприємств у 2008 році до рівня 1991 року становила: тракторами – 35,7%, зернозбиральними комбайнами – 37,2, бурякозбиральними – 29,3 та кукурудзозбиральними комбайнами – 20,9%. Такий стан технічного оснащення не сприяє випуску конкурентоспроможної сільськогосподарської продукції для внутрішнього і зовнішнього продовольчих ринків та економічній ефективності її виробництва [2].

Однак економічна ситуація, яка склалася в Україні й Черкаській області, не сприяла відновленню основних засобів і призвела до граничної межі використання діючих основних засобів галузей тваринництва та садівництва. Проблема своєчасного забезпечення сільськогосподарських підприємств основними засобами потребує термінового розв'язання. Перед виробниками сільськогос-

* Науковий керівник – О.О. Непочатенко, доктор економічних наук, професор.

сподарської продукції постає питання – якому з варіантів віддати перевагу на сучасному етапі: оновлювати основні засоби за рахунок інвестицій і кредитних ресурсів, відносячи їх вартість на виготовлену продукцію за відповідними нормативами, чи підтримувати їх у робочому стані, здійснюючи постійні ремонтні роботи й витрачаючи для цього значні кошти.

Мета статті – проаналізувати наявність основних засобів і забезпечення ними сільськогосподарських підприємств.

З метою аналізу складу, структури, динаміки, забезпеченості та ефективності використання у сільськогосподарських підприємствах основних засобів було зібрано, оброблено й проаналізовано статистичні дані Головного управління статистики у Черкаській області й Держслужби статистики України. При цьому використовувались методи наукового дослідження: монографічний, аналіз, порівняння, коефіцієнтний та математично-розрахунковий.

Виклад основних результатів дослідження. Відомо, що нині чинний механізм державного регулювання відтворення основних засобів не забезпечує його повноти, конкурентоспроможності й інтенсивності. Наслідком цього є обмеження можливості сільськогосподарських підприємств щодо технологічного оновлення виробництва.

Неможливість придбання достатньої кількості основних засобів і вчасного та якісного поліпшення призвела до зменшення їхньої вартості й деформації структури (табл. 1).

У цілому по Черкаській області вартість основних засобів упродовж 2000-2011 років мала чітку тенденцію до зростання і становила в 2011 році 2901,6 тис. грн, що на 2115,9 тис. грн, або на 269,3%, більше, ніж у 2000 році. Загалом у структурі основних засобів Черкащини значну питому вагу становили будівлі, споруди й передавальні пристрої (34,1–48,5%), машини та обладнання (26,3–43,5%), транспортні засоби (6,9–41,8%), робоча і продуктивна худоба (біологічні довгострокові активи з 2004 року) (3,1–8,1%), інші основні засоби (2,5–7,0%). Склад та структура основних засобів області зазнали значних коливань, які були спричинені недоодержанням очікуваних прибутків внаслідок несприятливих погодних умов 2003, 2004, 2007 і 2009 років, нестабільністю законодавства України щодо підтримки сільськогосподарських підприємств та фінансовою економічною кризою 2008 року. Негативним у структурі є лише III та IV позиція робочої й продуктивної худоби і мала частка багаторічних насаджень по області (0,1–2,0%), що у 5–10 разів менше рівня 1991 року [3].

1. Склад, структура та динаміка основних засобів сільськогосподарських підприємств Черкаської області

Рік	Група*																			
	III		IV		V		VI		VII		VIII		IX		XI		XVI		Разом	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
2000	372,8	47,45	207,0	26,3	58,9	7,5	13,7	1,7	61,4	7,8	3,4	0,4	55,0	7,0	7,1	0,9	6,3	0,8	785,7	100,0
2001	398,1	48,0	222,5	26,8	58,0	7,0	16,6	2,0	67,5	8,1	3,7	0,4	56,3	6,8	3,3	0,4	2,5	0,3	828,5	100,0
2002	431,3	48,5	241,4	27,1	61,8	6,9	16,4	1,8	68,0	7,6	4,0	0,4	60,0	6,7	4,4	0,5	1,8	0,2	889,3	100,0
2003	453,8	48,0	260,9	27,6	67,1	7,1	17,0	1,8	68,1	7,2	2,8	0,3	61,4	6,5	8,5	0,9	5,7	0,6	945,4	100,0
2004	477,0	47,6	285,8	28,5	72,6	7,2	17,5	1,7	68,6	6,8	4,0	0,4	64,6	6,4	8,0	0,8	3,0	0,3	1001,0	100,0
2005	504,3	47,2	315,2	29,5	80,1	7,5	18,1	1,7	71,7	6,7	3,7	0,3	64,1	6,0	6,9	0,6	4,3	0,4	1068,4	100,0
2006	525,9	46,8	342,8	30,5	86,3	7,7	17,1	1,5	70,8	6,3	2,8	0,2	63,5	5,6	9,5	0,8	5,1	0,4	1123,8	100,0
2007	790,9	45,5	568,8	32,8	154,9	8,9	24,8	1,4	99,5	5,7	2,2	0,1	81,3	4,7	10,9	0,6	3,1	0,2	1736,2	100,0
2008	823,6	42,9	673,5	35,1	191,6	10,0	22,7	1,2	110,3	5,7	4,2	0,2	72,5	3,8	15,9	0,8	3,8	0,2	1918,2	100,0
2009	885,0	39,2	843,4	37,4	266,7	41,8	32,2	1,4	97,8	4,3	22,1	1,0	83,4	3,7	22,8	1,0	3,0	0,1	2256,6	100,0
2010	970,0	38,0	1090,1	42,7	256,8	10,1	35,1	1,4	77,8	3,1	45,8	1,8	63,9	2,5	8,7	0,3	2,8	0,1	2551,0	100,0
2011	989,0	34,1	1261,1	43,5	336,4	11,6	52,8	1,8	95,7	3,3	58,7	2,0	88,4	3,0	16,3	0,6	3,1	0,1	2901,6	100,0
2011 до 2000, + -, %	616,2	165,3	1054,1	509,2	277,5	471,1	39,1	285,4	34,3	155,9	55,3	1626,5	33,4	160,7	9,2	129,6	-3,2	49,2	2115,9	269,3

* Розраховано автором згідно з формою 5 – примітки до річної фінансової звітності: III – будівлі, споруди та передавальні пристрої; IV – машини та обладнання; V – транспортні засоби; VI – інструменти, прилади, інвентар; VII – робоча і продуктивна худоба; VIII – багаторічні насадження; IX – інші основні засоби; XI – малоцінні необоротні матеріальні активи; XVI – інші необоротні матеріальні активи.

Основою формування м'ясопродуктового комплексу України є м'ясне скотарство, свинарство, птахівництво та вівчарство. Скотарство в усіх природно-кліматичних зонах України є провідною галуззю, але залежно від природно-економічних умов характеризується певними територіальними відмінностями у виробничій спеціалізації. На Поліссі й у Лісостепу розвивається молочно-м'ясне і м'ясо-молочне скотарство; у Степу переважає м'ясне й м'ясо-молочне; у приміських зонах, особливо великих міст – молочно-м'ясне. Аналіз поголів'я худоби в Черкаській області та Україні наведено в таблиці 2.

Поголів'я великої рогатої худоби в цілому і корів зокрема на Черкащині має чітку тенденцію до зменшення до 2011 року, а на 1.07.2012 року спостерігається незначне зростання. Однак у цілому воно зменшилося порівняно з 1990 роком відповідно до 137,16 тис. гол., або 15,83%, та до 47,95 тис. гол., або 19,06%. Поголів'я свиней у цілому і свиноматок має хвилеподібну тенденцію зміни, але в цілому скоротилося на 1.07.2012

року порівняно з 1990 роком у 3,4 та 3,3 раза і становило відповідно 233,30 і 26,67 тис. гол. Поголів'я овець у цілому та кіз і їх маточного поголів'я до 2005 року мало чітку тенденцію до зменшення, потім поступово зростало, однак порівняно з 1990 роком на 1.07.2012 року воно скоротилося відповідно на 218,99 та 100,64 тис. гол. і становило відповідно 5,61 тис. гол., або 2,50% та 2,68 тис. гол., або 2,59%.

Починаючи з 1990 року, поголів'я великої рогатої худоби й корів в Україні до 2011 року катастрофічно зменшувалося, але на 1.07.2012 року збільшилося в 1,2 раза порівняно з 2011 роком. Але в цілому на 1.07.2012 року основні засоби цих груп зменшилися порівняно з 1990 роком відповідно на 19422,70 та 5522,10 тис. гол. і становили 1660,60 та 669,90 тис. гол., або 7,88 і 11,30%. Катастрофічне скорочення поголів'я великої рогатої худоби в Україні пов'язано з тим, що великі державні й кооперативні підприємства, в яких до 1991 року вирощували тварин, нині в занепаді.

2. Поголів'я тварин за 1990, 1996, 2000 – I півріччя 2012 рр., тис. гол.*

Групи тварин	1990	1996	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	На 1.07.2012	2012 до 1990	
																+-	%
Черкаська область																	
ВРХ – усього	866,20	633,30	311,38	308,28	279,36	237,23	198,68	163,01	159,01	145,43	139,34	135,26	133,63	131,73	137,16	-729,04	15,83
у т. ч. корови	251,60	197,10	109,82	102,42	98,26	86,52	67,63	51,52	52,47	47,99	45,98	45,09	44,27	43,91	47,95	-203,65	19,06
Свині – всього	796,40	461,60	185,85	145,85	156,63	165,42	169,43	175,92	212,03	201,95	191,07	232,67	245,51	224,72	233,30	-568,10	29,29
у т. ч. свиноматки	87,60	50,78	20,44	16,04	17,23	18,20	18,64	19,35	23,32	22,21	21,02	25,59	27,00	24,72	26,67	-60,93	30,44
Вівці та кози	224,60	59,00	7,71	7,21	6,35	5,62	4,62	3,70	3,93	4,32	4,44	4,80	4,80	5,12	5,61	-218,99	2,50
у т. ч. маточне поголів'я	103,32	27,14	3,55	3,30	2,90	2,55	2,12	1,70	1,81	1,96	2,04	2,20	2,22	2,35	2,68	-100,64	2,59
Україна																	
ВРХ – усього	21083,3	17600,00	5037,30	4663,00	4194,00	3165,00	2691,00	2492,00	2294,60	1926,80	1720,10	1627,10	1526,00	1432,80	1660,60	-19422,70	7,88
у т. ч. корови	6192,00	5536,00	1851,00	1675,00	1402,00	1100,00	950,00	866,00	764,00	678,60	624,30	604,60	589,00	574,20	669,90	-5522,10	11,30
Свині – всього	19871,20	15652,00	2414,00	2907,00	3391,00	2273,00	2098,00	2602,40	3257,40	2869,50	2730,90	3307,90	3812,80	3678,40	4146,60	-15724,60	20,87
у т. ч. свиноматки	920,40	743,10	265,54	308,00	327,00	250,00	230,78	239,20	309,20	289,20	226,640	247,50	252,10	228,30	293,10	-627,30	31,84
Вівці та кози	7165,50	1463,20	413,30	390,00	362,00	301,00	271,00	270,90	283,20	301,20	300,10	315,90	356,80	394,50	448,40	-6717,10	6,26
у т. ч. маточне поголів'я	2812,00	1227,60	290,12	243,10	236,50	208,46	194,66	170,80	175,60	196,10	197,30	200,90	187,20	177,70	206,20	-2605,80	7,33

* Розраховано автором згідно з даними Головного управління статистики у Черкаській області та Держслужби статистики України.

Як видно з даних, в Україні останніми роками темпи зменшення поголів'я знижуються, хоча станом на 2000 рік кількість великої рогатої худоби була на середньорічному рівні 1955–1958 років. За 1990–2000 роки кількість свиней у цілому та свиноматок зокрема в Україні зменшилася відповідно

на 17,5 і 0,6 млн гол. (з 19,9 до 2,4 млн та з 0,9 до 0,3 млн). Потім зміни мали хвилеподібну тенденцію, але в останні три роки йде поступове збільшення поголів'я. Це пов'язано з тим, що споживання м'яса свиней провідними країнами світу, в тому числі й в Україні, збільшується. Однак на 1.07. 2012

року порівняно з 1990 роком воно зменшилося відповідно на 15724,60 та 627,30 тис. гол. і становило 4146,60 та 293,10 тис. гол., або 20,87 і 31,84%. Поголів'я овець та кіз у цілому та їх маточного поголів'я до 2005 року мало чітку тенденцію до скорочення, потім – до збільшення, однак на 1.07.2012 року воно становило відповідно 448,40 і 206,20 тис. гол., що на 6717,10 та 2605,80 тис. гол. менше рівня 1990 року.

У Черкаській області позитивними факторами впродовж 2000–2011 років є переважання коефіцієнта оновлення над коефіцієнтом вибуття й зменшення останнього з 0,30 до 0,15, тобто удвічі; зростання рентабельності з 37,01 до 62,53%, підвищення фондоозброєності з 6,21 до 105,43 тис. грн/осіб і фондозабезпеченості з 0,74 до 4,27 тис. грн/га; зниження фондомісткості з 0,31 до 0,30 тис. грн, збільшення фондівіддачі з 3,19 до 3,38 тис. грн, зростання активної ча-

стини основних засобів у загальній їх вартості з 0,51 до 0,65, зменшення реальної вартості основних засобів у майні агроформувань з 46,22 до 22,04% (табл. 3).

У сільськогосподарських підприємствах України позитивним упродовж 2000–2011 років є зростання рентабельності з -0,12 до 7,71%, фондоозброєності – з 41,94 до 186,60 тис. грн/особу, фондозабезпеченості – з 3,44 до 5,11 тис. грн/га, фондівіддачі – з 0,26 до 0,44 млн грн і зменшення фондомісткості з 3,88 до 2,28 млн грн. Негативним є зростання з 2000 по 2003 роки коефіцієнта зносу та відповідне зменшення коефіцієнта придатності, однак у наступні роки воно змінилося позитивним зростанням коефіцієнта придатності та зменшенням коефіцієнта зносу. У порівнянні 2010 року з 2000 рік коефіцієнт зносу зменшився на 0,07 пунктів, коефіцієнт придатності зріс на 0,07 пунктів.

3. Забезпеченість основними засобами сільськогосподарських підприємств та ефективність їх використання*

Показник	Рік												2011р. до 2000 р., + -
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Черкаська область													
Коефіцієнт зносу	0,11	0,14	0,21	0,29	0,35	0,41	0,33	0,40	0,31	0,32	0,33	0,30	0,19
Коефіцієнт оновлення	0,59	0,55	0,61	0,54	0,48	0,42	0,26	0,27	0,23	0,16	0,23	0,24	-0,35
Коефіцієнт вибуття	0,30	0,27	0,32	0,27	0,24	0,23	0,18	0,13	0,11	0,05	0,10	0,15	-0,15
Коефіцієнт придатності	0,89	0,86	0,79	0,71	0,65	0,59	0,67	0,60	0,69	0,68	0,67	0,70	-0,19
Рентабельність основних засобів, %	37,01	35,54	34,11	35,55	35,08	36,15	29,76	32,23	42,99	52,16	50,32	62,53	25,52
Фондоозброєність, тис. грн/особу	6,21	7,16	9,08	12,48	17,24	20,30	27,48	37,49	57,59	85,80	90,54	105,43	99,22
Фондозабезпеченість, тис. грн/ га	0,74	0,81	0,89	1,00	1,08	1,10	1,82	2,54	2,51	3,18	3,24	4,27	3,53
Фондомісткість, тис. грн	0,31	0,32	0,34	0,39	0,34	0,34	0,41	0,54	0,47	0,50	0,57	0,30	-0,01
Фондовіддача, тис. грн	3,19	3,13	2,92	2,59	2,97	2,98	2,41	1,87	2,10	1,99	1,75	3,38	0,19
Активна частина в загальній сумі основних виробничих засобів	0,51	0,51	0,51	0,57	0,51	0,52	0,52	0,54	0,56	0,60	0,61	0,65	0,14
Реальна вартість основних виробничих засобів у майні підприємства, %	46,22	47,39	47,69	40,27	40,29	39,35	51,09	40,61	38,16	27,83	23,92	22,04	-24,18
Україна													
Коефіцієнт зносу	0,48	0,49	0,50	0,52	0,51	0,51	0,49	0,46	0,44	0,39	0,41	–	–0,07
Коефіцієнт придатності	0,52	0,51	0,50	0,48	0,49	0,49	0,51	0,54	0,56	0,61	0,59	–	0,07
Рентабельність основних засобів, %	-0,12	4,52	1,12	7,35	2,66	1,70	0,86	5,60	6,49	7,45	7,71	–	7,83
Фондоозброєність, тис. грн/особу	41,94	44,34	47,44	51,46	59,16	76,20	85,52	95,75	120,53	153,16	186,60	–	144,66
Фондозабезпеченість, тис. грн/ га	3,44	3,37	3,29	3,18	3,15	3,32	3,46	3,54	4,00	4,58	5,11	–	1,67
Фондомісткість, млн грн	3,88	3,00	2,81	3,42	2,27	2,17	1,98	2,10	1,76	2,09	2,28	–	–1,60
Фондовіддача, млн грн	0,26	0,33	0,36	0,29	0,44	0,46	0,50	0,48	0,57	0,48	0,44	–	0,18

* Розраховано автором згідно з даними Головного управління статистики у Черкаській області та Держслужби статистики України.

Висновки. Структура основних засобів сільськогосподарських підприємств Черка-

ської області деформована, оскільки питома вага робочої та продуктивної худоби і бага-

торічних насаджень у 5-10 разів нижча від рівня 1991 року. Показники наявності, забезпеченості й ефективності використання основних засобів поступово позитивно змінюються, що підтверджує активізацію відтворювальних процесів у сільськогосподарських підприємствах, однак не є результа-

том ефективності державного регулювання цього процесу. Необхідно змінити механізм державного регулювання відтворення основних засобів сільськогосподарських підприємств щодо повноти, своєчасності та пропорційності одержання ними обіцяних державою пільг і доплат.

Список використаних джерел

1. Бохан Т.М. Напрями забезпечення сільськогосподарських підприємств технічними засобами виробництва / Т.М. Бохан // Переоснащення технічними засобами виробництва продукції. – 2010. – № 6. – С. 94-100.
2. Мазнев Г.Є. Методичний підхід щодо обґрунтування територіального розміщення ремонтно-обслуговуючих підприємств / Г.Є. Мазнев // Економіка АПК. – 2009. – № 11. – С.102-108.
3. Народне господарство України у 1991 році: Стат. щорічник / Міністерство статистики України; відп. за вип. В.В. Савченко. – К.: Техніка, 1992. – С. 333.
4. Смагин Б.И. Эффективность использования ресурсного потенциала в аграрном производстве / Б.И. Смагин, В.В. Акиндинов. – Мичуринск: Изд-во Мичуринского госуд. аграр. ун-та, 2007. – 150 с.
5. Chrastinova Z. Economic and financial position of agricultural enterprises in the period before the accession to the European Union / Z. Chrastinova // AGRIC. ECON. – CZECH, 50, 2004 (11). – P. 486–494.
6. Шпак М. Перспективи розвитку фінансового лізингу в сучасних умовах сільськогосподарського виробництва / М. Шпак, Є. Ціп // Техніка і обладнання для АПК – дослідження, експертиза, прогноз розвитку. – 2010. – №6 (9). – С.6-8.

Стаття надійшла до редакції 02.11.2012 р.

*

УДК 338.439.5:631.11

О.М. ЛЕВКІВСЬКА, аспірант*
ДВНЗ «Житомирський національний агроекологічний університет»

Проблеми формування ринку малогабаритної техніки для фермерських господарств

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні визначає механізми і характер управління в аграрному виробництві. Зміни економічних, соціальних, природних, законодавчих та інших факторів ринку стимулюють аграрний сектор до швидкого реагування на нові потреби й розширення своїх можливостей. Одним із факторів успішного розвитку аграрного господарства є використання технологічного потенціалу засобів виробництва. Зростає розмаїття представленої в нашій країні техніки як вітчизняного, так і зарубіжного виробництва та ринок сільгосптехніки в нашій країні. З розвитком конкуренції, інформаційних техно-

логій, з глобалізацією бізнесу сільгосппідприємству стає все важче визначитися у даному середовищі й обрати потрібний та економічно доцільний засіб виробництва.

Деякі види діяльності та розміри господарств потребують специфічних засобів виробництва за функціональними ознаками, розмірами, енергоємністю тощо. Зокрема, для виконання поточних операцій з мінімальною витратою ресурсів доцільним є використання малогабаритної техніки для забезпечення рентабельності господарства, перелусім, фермерського та селянського.

Фермерське господарство – форма підприємницької діяльності громадян зі створенням юридичної особи, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, займатися її переробкою і

* Науковий керівник – Є.І. Ходаківський, доктор економічних наук, професор.